

Ministerieel besluit tot definitieve bescherming als monument van de Duitse bunkers 'Stützpunkt Gustav' (Hollandstellung) in Damme (Lapscheure)

DE VLAAMSE MINISTER VAN BUITENLANDS BELEID EN ONROEREND ERFGOED,

Gelet op het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 6.1.1;

Gelet op het besluit van de Vlaamse Regering van 25 juli 2014 tot bepaling van de bevoegdheden van de leden van de Vlaamse Regering, artikel 6, 1°;

Gelet op het ministerieel besluit van 17 juli 2017 tot voorlopige bescherming als monument van de Duitse bunkers 'Stützpunkt Gustav' (Hollandstellung) in Damme (Lapscheure);

Gelet op het openbaar onderzoek dat gehouden is van 24 augustus 2017 tot en met 23 september 2017 en waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Overwegende dat het waarderend onderzoek, waarvan de resultaten zijn opgenomen in het beschermingsdossier, de erfgoedwaarde van de Duitse bunkers 'Stützpunkt Gustav' (Hollandstellung) aantoonst;

Overwegende dat de Duitse bunkers 'Stützpunkt Gustav' (Hollandstellung) als monument historische waarde bezitten die als volgt wordt gemotiveerd:

Als zijnde bunkers van uiteenlopende typologie, die in samenhang met draadversperringen en een artilleriestelling één steunpunt vormden, op ongeveer 350 meter van de Belgisch-Nederlandse grens verwijderd. De bunkers maakten meer bepaald deel uit van het *Stützpunkt Gustav*, een steunpunt dat in de winter van 1916/1917 werd aangelegd door het *Marinekorps Flandern* als onderdeel van de *Hollandstellung*. De historische context is dan ook heel belangrijk. Bij de inplanting van de bunkers werd omwille van camouflage maximaal gebruik gemaakt van de aanwezige dijken. Minstens twee bunkers werden onder aarde gebracht en boven de open gevechtsstellingen werden hoornijten gesuggereerd. Op die manier hoopte men dat de verdedigingswerken voor de vijand onzichtbaar bleven vanuit de lucht of vanaf Nederlands grondgebied.

Afgaande op de beschikbare militaire stafkaarten zijn de betonnen verdedigingswerken van dit steunpunt integraal bewaard, waardoor de ensemblewaarde heel sterk is. Bij dit steunpunt werden namelijk twee mitrailleursposten met bijhorende gevechtsstellingen opgetrokken, evenals een manschappenverblijf voor honderd man en een dubbele observatiepost ten behoeve van de artillerie. Ten slotte werd hier ook een 5 cm kanon opgesteld, met een bijhorend klein betonnen postje dat wellicht fungeerde als opslagplaats voor munitie;

Overwegende dat de Duitse bunkers 'Stützpunkt Gustav' (Hollandstellung) als monument architecturale waarde bezitten die als volgt wordt gemotiveerd:

Als zijnde bunkers met een divers ontwerp, gebaseerd op standaardontwerpen die door het *Marinekorps Flandern* meermaals werden opgetrokken. Door het gebruik van standaardontwerpen hoopte men de bunkers sneller en efficiënter op te trekken. De typologie van de twee mitrailleursposten komt het vaakst terug in de *Hollandstellung* tussen de kust en het Leopoldkanaal in Maldegem. Ook de bijhorende open gevechtsstellingen, bestaande uit betonnen muurtjes en betonnen paaltjes, zijn in het *Stützpunkt Gustav* mooi bewaard. De

Untertretraum fur 100 Mann vormt met afmetingen van 24 op 9,5 meter de meest indrukwekkende bunker: van dit type manschappenverblijfplaats voor honderd man werden er slechts zes exemplaren opgetrokken. De dubbele artillerieobservatiepost, eveneens gebaseerd op een standaardtype, bevat nog authentieke ijzeren elementen, die onder meer verwijzen naar de waarnemingsapparatuur die er gehanteerd diende te worden. En ook het kleine postje werd meermaals opgetrokken bij stellingen voor een 5 cm kanon;

Overwegende dat de Duitse bunkers 'Stutzpunkt Gustav' (Hollandstellung) als monument technische waarde bezitten die als volgt wordt gemotiveerd:

Als betonnen constructies, die specifiek voor militaire doeleinden werden opgetrokken. Deze betonnen constructies met hun bouwtechnische kenmerken van zowel bovengrondse als ondergrondse aard, getuigen van het belang en de evolutie van de betonbouw in de stellingenoorlog, die de Eerste Wereldoorlog geworden was. Nooit eerder werden zo massaal betonnen verdedigingsconstructies opgetrokken als tijdens de Eerste Wereldoorlog. Daar waar er in de eerste oorlogsjaren werd geïmproviseerd en geëxperimenteerd met allerlei typologieën en toegepaste technieken in de betonbouw, evolueerde men geleidelijk naar zo sterk en efficiënt mogelijk uitgedokterde standaardontwerpen, die in sommige gevallen voor meerdere doelen konden gebruikt worden. Tijdens het interbellum en de Tweede Wereldoorlog zou dit leiden tot de massale uitbouw van heuse bunkerstellingen, met bunkers die tot in het kleinste detail waren gestandaardiseerd;

Overwegende dat de Duitse bunkers 'Stutzpunkt Gustav' (Hollandstellung) als monument culturele waarde bezitten die als volgt wordt gemotiveerd:

Als materiele getuigen van de *Grooten Oorlog*, die Vlaanderen jarenlang in zijn greep had en het leven van ontelbaar veel mensen ingrijpend tekende of volledig verwoestte. De Eerste Wereldoorlog was een internationale gebeurtenis bij uitstek, waarbij het gros van Vlaanderen door een vijandelijke mogendheid werd bezet. De herinnering aan de Eerste Wereldoorlog kent nog steeds een breed maatschappelijk en internationaal draagvlak,

BESLUIT:

Artikel 1. Met toepassing van artikel 6.1.1 tot en met artikel 6.1.11 van het Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013 en artikel 6.2.1 van het Onroerendergoedbesluit van 16 mei 2014 worden de volgende onroerende goederen definitief beschermd als monument:

Duitse bunkers 'Stutzpunkt Gustav' (Hollandstellung), omvattende:

Bunker 1: Groot manschappenverblijf, Zeedijk 4 in Damme (Lapscheure), bekend ten kadaster Damme, 5de afdeling, sectie D, perceelnummer 122C (deel);

Bunker 2: Bunker met open gevechtsstellingen, Zeedijk zonder nummer in Damme (Lapscheure), bekend ten kadaster Damme, 5de afdeling, sectie E, perceelnummer 102A (deel) en 101D (deel);

Bunker 3: Bunker met open gevechtsstellingen, Zeedijk zonder nummer in Damme (Lapscheure), bekend ten kadaster Damme, 5de afdeling, sectie E, perceelnummer 102A (deel);

Bunker 4: Betonnen postje kanonstelling, Zeedijk zonder nummer in Damme (Lapscheure), bekend ten kadaster Damme, 5de afdeling, sectie D, perceelnummer 55 (deel);

Bunker 5: Dubbele observatiepost, Zeedijk zonder nummer in Damme (Lapscheure), bekend ten kadaster Damme, 5de afdeling, sectie D, perceelnummer 55 (deel).

De definitief beschermde onroerende goederen zijn aangeduid op het plan dat als bijlage bij dit besluit wordt gevoegd.

De fotoregistratie van de fysieke toestand van de definitief beschermde goederen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.

Art. 2. §1. Het monument heeft de volgende erfgoedwaarden:

- 1° historische waarde;
- 2° architecturale waarde;
- 3° technische waarde;
- 4° culturele waarde.

§2. De erfgoedelementen en de erfgoedkenmerken van het monument zijn:

Bunker 1: Groot manschappenverblijf

Halfondergrondse betonnen militaire constructie met een rechthoekig grondplan van grosso modo 23,8 op 9,5 m. Het beton is versterkt met wapeningsijzers en is gegoten tegen een houten bekisting. De muren zouden minimaal één meter dik zijn, het dak anderhalve meter dik. Op een deel van het dak is grasbegroeiing te zien.

Aan westelijke zijde zitten twee toegangen, die de uiteinden vormen van één lange gang. Via twee toegangen in deze gang kunnen de twee grote binnenruimtes naar verluidt bereikt worden. In deze gang zijn ook enkele nissen uitgewerkt.

De twee binnenruimtes zouden ook onderling met elkaar in verbinding staan via een doorgang in de scheidingsmuur. Het dak wordt per ruimte ondersteund door twee achthoekige betonnen pilaren met een doorsnede van een halve meter.

Bunkers 2 en 3: Twee bunkers met open gevechtsstellingen

Twee halfondergrondse betonnen militaire constructies, met bijhorende betonnen muurtjes, op hun beurt geflankeerd door twee betonnen paaltjes.

Op het dak van de manschappenschuilplaatsen zijn vier betonnen, afgeknotte kegels met vierkante opening zichtbaar. De grasbegroeiing op het dak is het gevolg van het onder aarde/gras brengen van de bunkers tijdens de oorlog als een vorm van camouflage.

De bunkers kunnen betreden worden via trappen en brede, geknikte gangen aan noordelijke en zuidelijke zijde. Naast de noordelijke (bij de noordelijke constructie) respectievelijk zuidelijke (bij de zuidelijke constructie) toegang zit een opening, die naar buiten toe versmalt. Binnenin bestaat de constructie uit één ruimte. Aan de binnenzijde van de oostelijke muur zit telkens een nis en in de twee hoeken tegen het plafond een kleinere opening. In de oostelijke buitenmuur van de noordelijke constructie zijn kleine langwerpige uitsparingen te zien, die niet zichtbaar zijn aan de binnenzijde. In de westelijke muur (= vriendzijde) zit een vierkante opening, die afgesloten kon worden aldus de bewaarde hengsels.

De open gevechtsstellingen, telkens bestaande uit een betonnen muurtje en twee betonnen paaltjes, liggen bij de noordelijke bunker op ongeveer 10 m ten oosten van de noordelijke toegang respectievelijk op 10 m ten zuiden van de zuidelijke toegang. Bij de meest zuidelijke bunker liggen ze op ongeveer 5 m van elke toegang. Aan elke zijde van elk muurtje staat telkens één paaltje, in een geschrante positie ten opzichte van elkaar. De paaltjes zijn meerhoekig en bevatten bovenaan een ronde, ijzeren opening. Het beton lijkt bovenaan de paaltjes fijner afgewerkt.

Bunker 4: Betonnen postje kanonstelling

Kleine, rechthoekige betonnen militaire constructie, met een verlengde toegangsmuur aan oostelijke zijde. Het beton is gegoten tegen een houten bekisting. Toegang aan zuidelijke zijde. Binnenin bestaat de constructie uit één kleine ruimte.

Bunker 5: Dubbele observatiepost

Rechthoekige betonnen militaire constructie van ongeveer vijf op drie meter. Het dak is ten dele bedekt met grasbegroeiing. Aan westelijke zijde zitten twee toegangen tot twee kleine, van elkaar afgescheiden ruimtes. Links en rechts van elke toegang zit een min of meer

vierkante uitsparing. Er zijn ijzeren deurbengsels bewaard. Elke ruimte bevat een opening aan oostelijke zijde, met bewaarde ijzeren elementen. Elke ruimte bevat een grote vierkante opening in het dak, bereikbaar via klimijzers. In de opening zitten ijzeren elementen, waaronder een onderstel voor een stoeltje en een in het beton verankerde stalen steun met haak.

Het is eigen aan bunkers dat er in de ondergrond in en rond de bunker constructieve elementen of militaire infrastructuur zitten die rechtstreeks verband houden met de bunker, zoals vloerplaten, waterafvoersystemen of bekabeling.

Art. 3. Voor het beschermde monument gelden de volgende beheersdoelstellingen:

- 1° de bescherming beoogt het behoud van de betonnen bunkers;
- 2° de algemene doelstelling van de bescherming is meer bepaald het behoud en de instandhouding van de erfgoedkenmerken en -elementen die de basis vormen voor de erfgoedwaarden, waaronder de betonnen posten met hun oorspronkelijke indeling en afwerking, inclusief de openingen en nissen in dak en muren en de betonnen uitstulpingen en grasbegroeiing op de daken. Bijzondere aandacht moet besteed worden aan het behoud van de ijzeren onderdelen. Er dient eveneens gestreefd te worden naar het behoud in situ van ondergrondse constructieve elementen en aansluitende militaire infrastructuur, zoals vloerplaten, waterafvoersystemen of bekabeling;
- 3° de erfgoedwaarden van de bunkers en de leesbaarheid ervan zouden desgevallend versterkt kunnen worden door het verwijderen van niet-oorspronkelijke materialen, schroot, bouwafval en rommel op, tegen en in de betonnen posten. Ook de spontane opslag van bomen en struiken zou omzichtig verwijderd kunnen worden. Aarde en grasbegroeiing, tijdens de oorlog aangelegd op het dak van de bunkers, of mosbegroeiing op de muren, vallen hier niet onder;
- 4° het droog houden van de bunkers door gepaste maatregelen tegen waterinsijpeling met name het afdekken van eventuele openingen in het dak zonder de luchtcirculatie te wijzigen, bevordert de instandhouding van de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen;
- 5° in voorkomend geval kan er gezocht worden naar maatregelen om grondwater in de bunker permanent te vermijden, in overeenstemming met de specifieke landschappelijke context;
- 6° conserverende maatregelen (roestwerende behandeling) voor de blootliggende ijzeren onderdelen bevorderen de instandhouding van de ijzeren erfgoedelementen op zich en het omliggende beton, dat beschadigd zou kunnen worden door uitzettende corrosie;
- 7° conserverende maatregelen voor houten onderdelen bevorderen de instandhouding van de houten erfgoedelementen.

Art. 4. De zakelijkrechthouder en de gebruiker van het beschermde monument zijn verplicht de instandhouding en het onderhoud ervan te verzekeren door:

- 1° het goed als een goede huisvader te beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- 2° de toestand van het goed regelmatig te controleren;
- 3° regulier onderhoud uit te oefenen;
- 4° onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood.

Art. 5. Voor de volgende handelingen aan het beschermde monument moet een toelating worden aangevraagd:

- 1° het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie;
- 2° het verwijderen, vervangen, wijzigen of verstevigen van constructieve elementen;
- 3° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 4° het uitvoeren van de volgende werken aan het dak en de buitenmuren van constructies:

- a) het verwijderen, vervangen of wijzigen van dakbedekking;
  - b) het verwijderen van voegen en het hervoegen;
  - c) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van de kleur, textuur of samenstelling van de afwerkingslagen;
  - d) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van buitenschrijnwerken, deuren, ramen, luiken, poorten, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, beslag, hang- en sluitwerk;
  - e) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van aard- en nagelvaste elementen, smeedijzer en beeldhouwwerk, inclusief nieuwe toevoegingen;
  - f) het aanbrengen, vervangen of wijzigen van opschriften, publiciteitsinrichtingen of uithangborden, met uitzondering van verkiezingspubliciteit en met uitzondering van publiciteitsinrichtingen, waarbij wordt bekendgemaakt dat het goed te koop of te huur is, op voorwaarde dat de totale maximale oppervlakte niet meer bedraagt dan 4 m²;
- 5° het uitvoeren van de volgende omgevingswerken:
- a) het plaatsen of wijzigen van bovengrondse en ondergrondse nutsvoorzieningen en leidingen;
  - b) het plaatsen of wijzigen van afsluitingen, met uitzondering van gladde schrikdraad en prikkeldraad ten behoeve van veekering;
  - c) het aanleggen, structureel en fundamenteel wijzigen of verwijderen van wegen en paden;
  - d) het aanleggen of wijzigen van verharding met een minimale gezamenlijke grondoppervlakte van 30 m² of het uitbreiden van bestaande verhardingen met minimaal 30 m², met uitzondering van verhardingen geplaatst binnen een straal van 30 m rond een vergund of een vergund geacht gebouw;
  - e) het plaatsen of wijzigen van straatmeubilair, met uitzondering van niet-aard- en niet-nagelvaste elementen en verkeersborden vermeld in artikel 65 van het Koninklijk Besluit van 1 december 1975 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer en van het gebruik van de openbare weg;
  - f) het aanleggen van sport- en spelinfrastructuur of parkeerplaatsen;
  - g) graafwerken in functie van het bouwen, verbouwen of heropbouwen van constructies;
  - h) het aanplanten, vellen, rooien en ontstronken van bomen;
  - i) het plaggen en het afvoeren van de plaggen.

Voor het interieur:

- 1° het uitvoeren van destructief materiaaltechnisch onderzoek;
- 2° het uitvoeren van structurele werken en het toevoegen van nieuwe structuren;
- 3° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 4° het verwijderen, vervangen of wijzigen van plafonds, gewelven, vloeren, trappen, binnenschrijnwerken, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, lambrisering, beslag, hang- en sluitwerk, en van de waardevolle interieurdecoratie;
- 5° het bepleisteren van niet-bepleisterde elementen of het bepleisteren met een andere samenstelling of textuur, alsook het ontpleisteren van bepleisterde elementen;
- 6° het beschilderen van ongeschilderde elementen of het schilderen in andere kleuren of kleurschakeringen of met een andere verfsoort dan de aanwezige.

Er is geen toelating vereist voor het onmiddellijk nemen van passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen in geval van nood, noch voor de uitvoering van regulier onderhoud.

Brussel, **25 APR. 2018**

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

A handwritten signature in black ink, consisting of a series of connected, slightly wavy horizontal strokes.

Geert BOURGEOIS